

ספר ההגלות

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
משובצות זהב ועסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי ענחם ענדל פוערנץ שליט"א

פרשת נח

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

כח של השתוקקות וכיסופין, שבו המשיילו חכמים את כיסופיהם והשתוקקותם של ישראל לתורה, כדגים שבים, שאף על פי שהם גדלים במים, כיון שיורדת טיפה אחת של גשם מן השמים פותחין את פיהם כמי שלא טעמו טעם מים מעולם, כך ישראל אף על פי שגדלים בתורה כל ימיהם, כיון ששומעים דבר חדש מן התורה מטעים אונם כאילו לא שמעו דברי תורה מעולם. והיינו מפני שיש בהם את כח השמיעה.

אם בישראל יש את כח השמיעה, וזכו הגים לכת הראייה, ומכונים הם 'עיינין פקחין' לפי שאינם עוצמים עפעפיהם לעולם כידוע, ונמצא גם בהם כח התשוקה להשמיעה של תורה, ולכן נותרו בחיים ממי המבול, להראות לכל באי עולם את כחה של אהבת התורה, ולכן מכונים דברי הנביא בהפטרות פרשה זו 'הטו אונכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם'.

◆◆◆

ויהי קרבן

רבים מהצדיקים ראו עניין נשגב באכילת הדגים בסעודת שבת, ולא פעם נראו עובדות פלאיות בענין אכילה זו. עד כמה הקפידו על כך ונזהרו שלא לשנות, ניתן ללמוד מהמעשה הבא ('רבינו הקדוש משינאווא' עמוד צה):

בליל השבת הראשונה לאחר פטירת הרב הקדוש רבי חיים מצאנז זי"ע בעל 'דברי חיים', ישבו יחד לשלחן כל בניו, כשבראשם בנו בכורו הרב הקדוש רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע בעל 'דברי יחזקאל'. שני סוגי דגים הוגשו לשלחן: חמוצים ומתוקים, כפי שהנהיג האב הקדוש מצאנז.

והנה, בעוד מנהגו של הרב מצאנז היה לאכול תחלה את הדגים החמוצים ורק לאחריהם את

אכילת דגים בשבת

'כל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַרְבָּה מֵתוֹ' (בראשית ז כב) הגיד החידושי הרי"ם זי"ע"א על הפסוק (בראשית ז כב) 'כל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַרְבָּה מֵתוֹ', שאמרו חז"ל כי דווקא החיה אשר בחרבה מתה, (סנהדרין קח.) 'ולא דגים שבים', כי זכו הדגים ומחמת שלא השחיתו דרכם, הם זכו לזכיה לדורות: "מפני זה יש לדגים חן ועולים על שולחן מלכים, יען שלא השחיתו את דרכם בדור המבול".

ומהו אותו שולחן מלכים עליו זוכים הדגים לעלות? אלו שולחנות השבת שבבתי ישראל, עליהם עולים הדגים שלהם שמור מקום של כבוד בכל אחת מסעודות השבת, שכן לימוד גדול אפשר ללמוד מהדגים שזכו וניצלו הן מחטאיהם של דור המבול, והן מעונשם.

וכך כתב הרב הקדוש רבי אברהם איגר מלובלין זי"ע בספרו 'שבת מיהודה' (פ' נח תרס"ח סעודה ב): "דגים טובים בשבת קודש זה [של פרשת נח] הוא דבר בעתו, בוודאי מסוגל לחיים טובים, שנתברר שאף שמכל אשר בחרבה מתו אבל לא דגים שבים, כמפורש במדרש 'מכל אשר בחרבה - פרט לדגים'.

אך לא רק בשבת זו, פרשת נח, אלא בכל שבת. כפי שהובא בספרו של אביו הרב הקדוש רבי יהודה לייב איגר 'תורת אמת', תלמיד תלמידיו הגדולים של הרב הקדוש הרבי רבי בונים מפשיסחא זי"ע, ששמע בשמו הסבר למנהג אכילת דגים בראש כל מאכלי השבת, לפי שהדגים הם בעלי החיים הראשונים שנבראו.

ולעומת כל הברואים במעשה בראשית שנאבדו במבול, נשארו הדגים כולם לחיות, ומין הדגים הוא היחיד שנתקיים בשלמותו לאחר המבול מברית מעשה בראשית. וזאת, מפני שכח מיוחד יש בדגים,

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל

קֶץ כָּל בִּשּׁוֹר בָּא לְפָנַי כִּי מִלֵּאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנֵּי מִשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ (בראשית ו יג)

ההשחתה היתה איומה.

איומה נוראה כל כך, שכביכול לא נותרה לבורא העולם ברירה, מלבד להחזיר את העולם לקדמותו, ולמחות כל זכר ושארית לאנשי דור המבול. הם השחיתו כל כך את דרכם כשלא היתה עבירה שלא עברו עליה, עד שהקב"ה נאלץ להביא את המבול שמיחה ומחק וטשטש כל זכר מהם, כשאפילו השכבה העליונה של הארץ - ג' טפחים כעומק המחרשה - נדרשה להמחות ולהיעלם כליל, לאחר שגם הזרעים שנזרעו בקרקע נזרעו באיסור וקלקלו אותה.

עונש נורא שכזה לא היה קודם לכן וגם לא יחזור על עצמו שוב לעולם. כי אכן, ההשחתה של אותו הדור הקיפה את הכל. את החי והצומח והדומם. היא באה לידי ביטוי בכל התחומים בכל המעשים. אנשי דור המבול חטאו בגילוי עריות, בשפיכות דמים, בעבודה זרה. השחיתו והרעו במצח נחושה והעזו פנים לשמים, עד כדי כך שהיעיד הכתוב עליהם שהיו 'רעים וחטאים לה' מאד', רעים וחטאים בנפשותם.

והנה, על מה נחתם גזר דינם? בשל איזה עוון נגזרה עליהם כליה? רק בשל הגזל.

וכה מפרש רש"י את הפסוק בפרשה (בראשית ו יג): 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לִנְחָן קֶץ כָּל בִּשּׁוֹר בָּא לְפָנַי כִּי מִלֵּאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנֵּי מִשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ'. 'כי מלאה הארץ חמס' - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.

והדברים מבהילים, ובעיקר תמוהים מאד. מדוע, מכל העבירות שעברו אותם רשעים, עבירות חמורות של אנשים רעים וחטאים בנפשותם שהרעו והשחיתו את דרכם, לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל?

יותר מכך, כך מקשה הרב הקדוש

בעל 'תפארת שלמה' זי"ע"א, ומה בכך שגזלו אותם רשעים איש מאת רעהו. וכי היו חייהם וממונם חביבים לפני ה' יתברך כל כך, עד שהקפיד על ממונם שגזלו איש מאת רעהו? וכי זה שנגזל ממונו הממון, האם הוא קיבל את ממונו ביושר? סביר להניח שגם הוא גזל ועשק בחוזק יד, וכך הגיע אליו אותו ממון. הלא כחיות היער נחשבו אנשי אותו דור, שטורפים וחומסים ואין חטא להם. ואם להעמיק: באותו דור, שלטו להם חוקי הג'ונגל. החזק שורד, ובכדי לשרוד היה צורך לחמוס ולשדוד, לגנוב ולהזיק. אלו היו כללי המשחק של אותו הדור, כשלא היה מי שניסה כלל להתנהל בהגיונות. זה היה העולם: כולם גנבו, כולם עשקו. הגזל היה נורמה ציבורית, בדיוק כפי שנוהגות החיות ביצר. וכשאלו הם הכללים, מדוע מי שעובר עליהם אמור לקבל עונש?

אלא, שמובא במדרש רבה ששאל אברהם אבינו ע"ה את שם בן נח, שנים לאחר המבול: איך ניצלתם אתם ממי המבול ומחרון אף הגדול שהיה בעולם? אמר לו שם שאינו יודע את הסיבה לכך שזכו להינצל. אך זאת אנו יודעים: בזכות זאת שריחמנו על העוף והבהמה והחיה, כאשר במשך כל ימי המבול עסקנו בצרכם ודאגנו לספק לכל אחד ואחד את מזונו בזמנו, בזכות זה התגלגלו עלינו רחמיו של ה' - וכך זכינו להינצל.

ותשובתו זו של שם, היא היסוד להבנת הדברים. שכן, באמת כן הוא, כי על ידי שהתעוררה מדת הרחמנות בזכות מעשיהם הטובים של נח ובניו על כל אשר היו עמם בחיבה, על ידי כך התגלגלו רחמי שמים עליהם והם זכו להינצל, כאשר הקדוש ברוך הוא זכר מהם והוציאם מהתיבה. ועל כך נאמר: 'אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו י), אדם בזכות בהמה.

והוא הדבר לגבי דור המבול. אמת הוא שהם השחיתו והתעיבו את דרכם כפי שלא קלקלו לפניהם מעולם, כאשר הם עוברים על כל איסור ועבירה. אך,

המתוקים, כשהובאו הדגים באותה שבת הקדים הרב משינאווא ואכל את הדגים המתוקים בתחילה. רגיל היה הרב משינאווא להסתופף בצילו של הרב הקדוש רבי שלום מבעלזא זי"ע, והיה נוהג בהרבה ממנהגיו, וזכרונות זאת, קם האח, הרב הקדוש רבי ברוך מגורליץ זי"ע, וקרא בתרעומת: "כבר בשבת הראשונה אתה משנה ממנהג אבינו רוענו, שדרכו בקודש היתה לאכול בתחילה את הדגים החמוצים?"

קם אח נוסף, הוא הרב הקדוש רבי אהרן מקרייז-צאנז זי"ע, והפטיר אף הוא בתרעומת: "האם הכל ייעשה מעתה כמנהג בעלזא?"

נשא הרב משינאווא את קולו ואמר: "אחי היקרים, הן אמר הכתוב (במדבר לב כב) 'והייתם נקים מה' ומישראל', והואיל ואחי אמר עלי שאני משנה ממנהג אבי, חובה עלי להסביר את מעשי.

להוי ידוע לכם כי אבינו, זכר צדיק לברכה, כשהיה רב ברודניק, לא היו הדגים מצויים שם, ובכל השבוע דאג שמא לא יודמן לו דג לשבת קודש, ומשום כך, כאשר הזדמן לו לקנות דג, אפלו בתחילת השבוע, קנה אותו מיד, אבל הואיל והדג עלול להתקלקל עד לשבת, לכן החמיץ אותו, כי דג מוחמץ יכול לעמוד ימים רבים בלי להתקלקל.

לפעמים אירע שהובא לרודניק דג בערב שבת, אז ביטלו אותו בלי להחמיצו כמו דג רגיל, והיו מגישים גם אותו לשלחן בצד הדג המוחמץ, אך על פי רוב היו דגים מוחמצים בלבד. הואיל וכך, גם כשהובאו שני סוגי הדגים, היה אבינו אוכל את הדג המוחמץ בתחילה כפי הדין שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (ברכות נא). ומאז נהג כך אבינו. גם כשעבר לצאנז, שהדגים מצויים בה, לא שינה ממנהגו זה.

"אבל אני", סיים הרב משינאווא, "מעולם לא נמצאתי במצב שהדג החמוץ יהיה אצלי תדיר יותר, והכל יודעים שהדגים הרגילים טעימים יותר מהמוחמצים, אם כן עלי לאכלם בתחילה".

◆◆◆

ומסופר (בית רוזין עמוד קכח) שכשהיה הרב הקדוש רבי יוסף מאדוויל זי"ע בפעם הראשונה אצל הרב הקדוש רבי ישראל מרוזין זי"ע, עמד והתבונן בו בחרדת קודש בעת שסעד את סעודת השבת.

כשהחל הרבי מרוזין באכילת הדגים, ראהו נוטל תחלה את העין מראש הדג ואוכל. הרהר רבי יוסלי: "מה טעם עושה כן הרבי?"

ועלה בדעתו טעם לדבר, שענין מצות אכילת דגים בשבת היא משום שבמבול כתוב 'מכל אשר בחרבה מתו', ואמרו חכמינו זכרונם לברכה: 'ולא דגים שבים', ומפני מה נשתנו דגים משאר בעלי חיים ולא נמחו במבול? מפני שעונש המבול היה על שהשחיתו דרכם על הארץ, ובעלי חיים נזדווגו לשאינם מינם, ורק הדגים לא השחיתו דרכם.

עבירה זו נגרמת ובאה על ידי הסתכלות העין שרואה וחומדת מה שלא ראוי לאדם, וכמאמר חכמינו זכרונם לברכה (על פי תנחומא שלח פט"ו): 'עין רואה והלב חומד', וכיון שלא השחיתו הדגים דרכם, לא פגמו בעין. נמצא שהדגים המה המובחרים שבבעלי החיים, ויום השבת הוא מבחר הימים מכל השבוע, על כן מצוה לאכול בשבת דגים. וכיון ששמירת העין מראייה אסורה היא שהותירה את הדגים בחיים, מצוה להתחיל דוקא באכילת העין.

כשהגיע רבי יוסלי במחשבתו למסקנה זו והוא עומד מאחורי כסא כבודו של הרבי מרוזין, הפנה הרבי אליו את פניו ואמר: "אברך, אמת הדבר".

עדיין, אילו היתה להם רחמנות איש על רעהו, היו מתעוררים רחמיו של הבורא יתברך עליהם בתורת מידה כנגד מידה, וכך היו ניצלים מאותו גזר דין קשה שנגזר עליהם.

אך מאחר ו'מלאה הארץ חמס מפניהם', לא היתה לבוא עולם רחמנות עליהם ולא היה ניתן לפעול עבורם במידת הרחמים. וזהו, שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. שהיות וגזלו וחמסו והרעו לזולת, לא יכלה מידת הרחמים להתעורר עליהם, ולא נותרה כביכול לבוא יתברך ברירה כי אם לחתום להם את גזר דינם - ולכלותם.

◆◆◆

את אותה שאלה אנו מוצאים גם במשנתו של הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע א' (נח תרע"ו), שהקשה, שהלא מבואר במדרש שהיו עושים עבירות חמורות מגזל, ומדוע, אם כן, אם השחיתו והרעו את דרכם בכל תחום, נחתם גזר דינם רק על הגזל?

ותירץ בדרך אחרת, והיא שבזוהר הקדוש (ח"ג קעו.) מבואר ד'כל דרדף בתר דלאו דיליה וכו' מה דאית ביה אתאביד מיניה' (הרודף אחר דבר שאינו שלו, יאבד מה שיש לו). והנה כל אדם יש לו שורש למעלה, וברש"י (מגילה ג.) 'אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי', שלכל אחד ישנו מלאך המשגיח על צעדיו ושומר עליו.

ונראה שהכוונה היא לשורש נשמתו של האדם, כי הנשמה היא בעולם העליון - והיא משלחת זהורין שלה (קרני אורה) למטה לתוך הגוף. אך 'מאן דאזיל בתר דלאו דיליה' - אתאביד מיניה זהורין אלין', הוא מאבד את אותה שמירה עליונה.

ועל כן בכל עבירות שבתורה, כאשר עוד בו נשמתו והיא משלחת זהורין שלה, עדיין יש לו תקוה - גם אם האדם עובר על עבירות חמורות - והבורא יתברך מאריך עליו אפו אולי ישוב. אך כאשר הרשעתו של האדם היא מחמת הגזל, ומתקיים בו 'דרדף בתר דלאו דיליה', אזי הוא מאבד את כל אשר לו, וגם, ובעיקר, את אותה שמירה עליונה שיכולה לסייע לו ולהמתק את גזר דינו.

ואכן כן, מאחר וראינו וגזר הדין הנורא התקיים ולא בוטל, נמצא שנחתם גזר דינם על כל העבירות רק לאחר שלא היתה להם עוד תקוה ולא היה מי שישמור עליהם. כי עתה, ניטל מהם החיבור לשורש נשמתם, וגזר דין הנחתם כבר לא יחול בו שינוי.

ומסיבה זו נחתם גזר דינם על הגזל - שבשל הגזל איבדו את השמירה העליונה, וכך לא נמנע מהם אותו גזר דין נוראי של כליה במבול.

ויש להוסיף ולומר, שמטעם זה גם לא הועילה להם תוכחתו של נח, צדיק הדור, שהיה מוכיחם ומדרבן אותם לשוב בתשובה, כפי שראינו במדרש, אף שהיו שם נשמות גדולות שנתערבו מחטא אדם הראשון כידוע בספרי המקובלים, והיה מצופה מהם כי יתעוררו בתשובה מכח תוכחת נח איש צדיק, והלא כוחו של צדיק יסוד עולם מסוגל לחבר שמים וארץ, כפי שרואים אנו בתרגום 'דאחיד בשמיא ובארעא', ועל כן היה מן הראוי שיצליח לחבר את הדור בשורשו העליון. ואף שאינם ראויים, היה הוא צריך להיות ה'מוצא' ולהאיר בהם את שורשם העליון, אף כי חטאו, וכך היו זוכים לאותה שמירה עליונה שהיתה משמרת אותם, על אף העוונות שהיו בידם.

אך בפועל, לא הועיל להם כוחו של צדיק הדור, ואדרבה - ראינו שלא די שלא הועילה תוכחתו, אלא שהיו מבזים אותו וביקשו לפגוע בו, כשבכדי למנוע מהם מהפיק את זממם נדרש הבורא יתברך להקפי את התיבה בדובים ואריות שיגנו על נח ובניו מזעמם. אלא שבדיוק מטעם זה, שעבירת הגזל היתה בעורמה, וגם זה הוא בכלל דאף 'מה דאית ביה אתאביד מיניה':

דהיינו שגם אותם זיקי אש ההתעוררות שהיה יכול להחזיר לתוך לבם בתוכחתו, הלכו לאיבוד ולא הגיעו אליהם כלל.

אדרבה, היו באים לתוך ליבם כוחות חיצונים במקום אותה התעוררות שנמנעה מהם, ומזה נמשך שלא די שלא היו שומעים לו אלא שעוד היה נח, צדיק הדור, מבזוה בעיניהם.

וכך גזרו הם במו ידיהם על עצמם כליה ואבדון, מבלי שיכלו לקבל את אותה הגנה ושמירה שיכלה למנוע מהם את אותו גזר דין קשה.

אב אוון בידך הרחיקה

ולאחר שנוכחנו בגדול חומרתו של עוון הגזל, כשמי שנכשל והוא נהנה מממון שאינו שלו מסוגל להגיע עד לפי פחת, עד לדיוטא תחתונה ממש כשהעונש על כך הוא איום ונורא, חשוב לדעת שבניגוד לכפי שניתן לחשוב - עבירה זו לא היתה נחלתם הבלעדית של אנשי דור המבול. וגם היום, לא רק אלו שנתפסים בעינינו כרשעים, הם אלו שחוטאים בכך.

בעוון נוראי זה אנו מסוגלים להיכשל, למרבה הצער, פעמים רבות, כשקשה ביותר להימלט ממנו. וזאת, על אף שרואים אנו את החומרה של עבירה זו, שלא נחתם גזר דינם של אותם רשעים, אף שעברו על כל עבירות שבתורה, רק בשל הגזל.

וכך כותב ה'מסילת ישרים' (פרק יא): "ואולם אף על פי שבכל העבירות משתדל היצר הרע להחטיא את האדם, כבר יש מהם שהטבע מחמדם יותר ובהן מראה לו יותר היתרים, אשר על כן יצטרך בהן יותר חיזוק לנצח את יצרו ולהנקות מן החטא. וכן אמרו ז"ל (חגיגה יא): 'גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן ומתאוה להן'.

ומזהיר ה'מסילת ישרים', שכל אדם נדרש להיזהר במשנה זהירות, בכל יום, שלא להיזהר בגזל, והאזהרה אמורה לכל אחד, גם אם צדיק הוא ואין הוא מעלה על ידו לשלוח יד בממנונו של השני, אך פה ושם אנו מרשים לעצמנו להורות היתר ולקחת מה שאינו מיועד לנו, ובכך אנו נכשלים באיסור נורא זה ו'טועמים טעם גניבה':

"והנה אנחנו רואים, שאף על פי שלא רוב בני האדם גנבים בגלוי הם, דהיינו שישלחו יד ממש בממון חבריהם לקחת ולשום בכלייהם, אף על פי כן רובם טועמים טעם גניבה במשא ומתן במה ששירי היתר לעצמם להשתכר איש בהפסידו של חברו ויאמרו, להרוויח שאני."

ואולם לאיום הרבה נאמרו בגזל: לא תעשוק, לא תגזול, לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו, לא תנו איש את אחיו, לא תשיג גבול רעך. הן כל אלה חילוקי דינים שבגזל, כוללים מעשים רבים מן המעשים הנעשים בכלל המשא ומתן המדיני, ובכולם איסורים רבים. כי לא המעשה הניכר ומפורסם בעושק ובגזל הוא לבדו האסור."

"כללו של דבר", מסיים ה'מסילת ישרים', "כמו שחמדת הממון רבה, כן מכשלותיו רבים. וכדי שיהיה האדם נקי מהם באמת, עיון גדול ודקדוק רב צריך לו. ואם נקה ממנו ידע שהגיע כבר למדרגה גדולה, כי רבים יתחסדו בענפים רבים מענפי החסידות, ובענין שנאת הבצע לא יכלו להגיע אל מחוז השלימות. הוא מה שאמר צופר הנעמתי לאיוב (איוב יא יד-טו) 'אם אוון בידך הרחיקה ואל תשכן באהליך עולה, כי אז תשא פניך ממום והיית מצדק ולא תירא'.

נהג כי כן, מזהיר ה'מסילת ישרים', שאף צדיקים וישרים עלולים להיכשל בעוון נוראי זה: "כי רבים יתחסדו בענפים רבים מענפי החסידות, ובענין שנאת הבצע לא יכלו להגיע אל מחוז השלימות". ועל כן נדרשת זהירות יתירה בכך, 'ואם אוון בידך - הרחיקה'.

תפילה

פנינים וערגליות בעניני
עבודה שבלב זו תפילה

להכנס לתוך התיבה

**כיצד יכולים אנו להיכנס בדורונו
אנו אל התיבה, ולאיזה תיבה עלינו
להיכנס? מזה נדרש מזה נמנע?
ההיכנס אל התיבה?**

**צַהַר תַּעֲשֶׂה לְתִבָּה וְאֶל-אֹמֶת תַּכְלֶנָּה
מִלְמַעְלָה** (בראשית טו).

מפורסמים דברי רבינו אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש זיע"א על הפסוק 'צַהַר תַּעֲשֶׂה לְתִבָּה וְאֶל-אֹמֶת תַּכְלֶנָּה' מלמעלה, שהיה מפרש כי אותה מצווה שנצטווה נח בשעתו להיכנס אל התיבה, נוהגת ושרירה וקיימת גם לגבינו, ובימינו אנו.

וכה פירש הבעל שם טוב הקדוש, בדרכו - דרך החסידות אותה התווה, והיא שכל תיבה של תורה ותפלה שהאדם מוציא מפיו תהיה מאירה, עד שהיא תאיר את נפשו של האדם האומרה. ועוד אמר כי בתפילה צריך לשים את כל כחו בדיבורים היוצאים מפיו, ויחשוב שהאותיות מצטרפים ומתחברים זה עם זה, וזהו תענוג גדול. 'ואל אמה תכלנה מלמעלה', שעל ידי זה נותן האדם מונו להשיכנה - ממדרגות שלמעלה.

ומחמת חשיבות הדבר הזהיר רבינו 'קדוש ישראל' מרז"ן זיע"א (כנסת ישראל עמ' פד), ש"דע כל איש ישראל שאפשי ואפשי לכל חד וחד להגיע למדרגה קדושה זו, באמרו: יש ענוה פסולה שמגיעה מהיצר, כאשר האדם מרוב שפלותו אינו מאמין כי מסוגל לגרום על ידי דיבורו בתפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וזו פעולת היצר. כי אילו היה מאמין בזה, היה נזהר בכל תיבה ותיבה לאומרה בדחילא ורחימא ביראה ואהבה.

והוסיף: צא ולמד מקידושי אשה. הרי אם יאמר הקדוש לקשה הרי את מקודשת לי, מהר היא מקודשת רק מכח דיבורו, מזה נראה מה כוח הדיבור של אדם מישראל. קל וחומר ומכל שכן דיבור של תורה ותפילה, שכל דיבור ותיבה בונה עולמות. כוחה של תיבה.

להתלבש במצוה

ובדרך זו גם הלך הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מוויטבסק זיע"א, שבספרו 'פרי הארץ' (פרשת וישב) כתב לפרש את האמור בפרשת השבוע (בראשית יא): **וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתִּבָּה כִּי אֶתָּה וְרֵאִיתִי צָדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה,** שכל אחד צריך להכניס את עצמו

אל תוך תיבות התורה והתפילה, וכלשונו: "והנה כשנכנס אדם עם כל עצמו בדבר קדושה, איזה מצוה או תורה ותפילה בדביקות גמור, עד התפשטות התקשרות הראשון שבחומרות שלא להרגיש בהם כלל, הוא הנקרא (ע"פ זכריה ג ד) 'הסירו מלבושים הצואים והלבישו מחלצות', שהנה הוא מתלבש עתה ברוח קדושה. וכשמתלבש בתיבות התורה ותפלה נקרא (בראשית יא) 'בא אתה וכל ביתך אל התיבה', שנכנס עם כל עצמו בה".

מוסיף הצדיק מוויטבסק שכן צריך להיכנס אל תוכיותה של כל מצוה ומצוה, ולא רק בתפילה: "וכן כשמתלבש במצות שבת או חנוכה ומכניס כל מעיינו בה עם כל עצמו בביטול שארי הרגשותיו הראשונים נקרא אחדות גמור עמו יתברך, כי מלבושי המצות המקיפים וסובבים אותו והוא בתוכם, מתייחד עמו יתברך בלי שום הפסק, כמאמר (רות ג ט) 'ופרשת כנפך על אמתך', שהמלבוש הוא המייחד, ואחרי שהתורה והמצות הם אלהות ממש כידוע, מתייחד על ידם עמו יתברך בהכנסו בתוכם וטועם מעין עולם הבא".

ומקור הדברים הם בדברי הגמרא, כאשר מוצאים אנו את הרעיון שאדם יכול להכניס את עצמו אל תוך הדיבור כבר בגמרא במסכת מכות (י): **מִנֵּין לְדַבְרֵי תוֹרָה שֶׁהֵן קוּלְטִין,** שנאמר 'את בצר במדבר' וגו', וכתוב בתורה 'וזאת התורה'. הרי שבדומה לכניסת אדם אל תוך עיר מקלט, שהוא מקום גשמי מוחשי, כשבכך הוא ניצל מידי גואל הדם. ובדיוק כך יכול האדם להכניס את עצמו אל תוך דברי התורה, ובכך להינצל מידהים של מבקשי נפשו, היצר וכל כת דיליה.

דווקא בשפלות

וכבר היה מעשה ברב הקדוש רבי משה מקוברין זיע"א שהיה אומר בפני שומעי לקחו, כשהוא חוזר על דברי היסוד של הבעל שם טוב הקדוש, כי "כשאדם אומר תיבה לפני השם יתברך, יראה להכניס את עצמו עם כל רמ"ח אבריו אל תוך התיבה".

הקשה אחד מהשומעים: ילמדנו רבינו, וכי כיצד יכול אדם גדול להכניס את עצמו אל תוך תיבה קטנה?

הציץ בו הרבי וענה לו בפסקנות: מאדם כזה שמחזיק את עצמו שהוא

גדול יותר מהתיבה, מאיש כזה כלל אין אנו מדברים...

ויש להטעים זאת כמין חומר בהקדם מה שפירש רש"י במסכת עבודה זרה (י). אודות נח שהיה: 'תמים בדרכיו - עניו ושפל רוח'. ומעתה, זהו שאמר הכתוב: ויאמר ה' לנח - בא אתה וכל ביתך אל התיבה. כי דווקא אם אדם מחזיק את עצמו כנח, בענווה ובשפלות ברך, יכול הוא להכניס את עצמו אל תוך התיבה, ולא לומר שהוא יותר גדול מהתיבה...

לא בשביל עצמו

ואם הוזכרה ענוונותו של נח, נזכיר את דברי הרב הקדוש רבי יואל מסאטמר זיע"א בפרשתו (דברי יואל ח"א קיד). על פי דברי רש"י ז"ל הללו: **כתב בנועם מגדים** פרשת בהעלותך בפסוק 'והאיש משה עניו מאוד מכל האדם' (במדבר יב ג). כי לפעמים הענוה באה לאדם כבהיטו על פחיתותו נגד רוממות הקדוש ברוך הוא, אבל לא נגד אדם. ומעלת משה רבינו ע"ה שחשב עצמו כאין מכל האדם, ואפילו נגד בני אדם היה חושב עצמו כאין והיה עניו ביותר גם כנגדם.

ולאור פירוש רש"י הקדוש בפרק ראשון של מסכת עבודה זרה, על נח שהיה תמים בדרכיו עניו ושפל רוח, הסביר הרב מסאטמר את כוונת הכתוב 'צדיק תמים היה בדורותיו', שהיה עניו ושפל רוח 'בדורותיו', לא רק לפני הקדוש ברוך הוא, אלא גם נגד בני אדם אנשי דורותיו הרשעים, היה עניו ושפל רוח ביניהם, על אף שבאמת כל הדורות האלו היו מכעיסין ובאים כמבואר במשנה, היה הוא שפל רוח ביניהם כמידת הצדיקים.

כי עיקר שלימות הענוה היא להיות שפל רוח בפני כל אדם, לא בפני הקדוש ברוך הוא בלבד, ואם התורה הקדושה העידה על נח שהיה עניו, בודאי היה בשלימות מידה זו.

ולכאורה, שאל הרב הקדוש מסאטמר, כיצד ייתכן שנח חשב על עצמו כי גרוע הוא משאר בני אדם שהיו בדורו?

גם אם נאמר שמצא איזה אופן לדון גם את בני דורו לכף זכות ולחשוך את עצמו יותר מהם, כדרך הצדיקים, וכמו שפירש הבעל שם טוב את מאמר המשנה (נגעים פ"ב מ"ה) 'כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו', שכל נגעי בני אדם שהאדם רואה מחוצה לו מקורם מנגעי עצמו, יען שיש לו מאותן

הנגעים ומומי בני אדם.

אבל מי שהוא קדוש וטהור ואין לו בזה מאומה, אינו רואה גם אצל אחרים, ועל כן, בעיני הצדיקים כל בני האדם טובים בעיניהם יותר מהם, כי את עצמם המה חושדים לעולם בכל מיני חשדות.

אמנם, כאשר נח עוסקים אנו, לא ייתכן הדבר, כיון שהקדוש ברוך הוא אמר לו בפירוש (י יג) 'קץ כל בשר וגו' והנני משחיתם' ורק הוא וביתו 'בואו אל התיבה' 'כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה' (י א), וכן היה שנאבדו כולם, והוא בעצמו ניצול ממל בני דורו. אם כן, על כרחך שהיה צריך להודות כי היה צדיק ביותר מהם, ואם כן, חוזרת שאלתנו למקומה: איך נתקיימה בו מדת ענוה בשלימות, כך שהיה שפל ברך גם בפני כל אדם שהיו בדורו?

הסביר הרבי מסאטמר על פי מה שאמרו חז"ל במדרש רבה סוף פרשת בראשית, מנין שהקדוש ברוך הוא עושה חסד עם הראשונים בזכות האחרונים? שנאמר (ו ח) 'ונח מצא חן בעיני ה'', בזכות תולדותיו. ומבואר במפרשי המדרש שדרשו החכמים סמוכים מ'ונח מצא חן' 'לאלה תולדות נח' (שם ט), שהצלתו היתה בזכות תולדותיו.

אלו האבות הקדושים וכל זרע ישראל שקיבלו את התורה הקדושה, ובזכותם ניצל מהאף והחיימה והדין הקשה שהיה שולט אז על כל העולם, רחמנא ליצלן.

כך רהרר נח שגרוע הוא יותר מבני דורו, ואף על פי כן ניצל הוא מתוך כל בני דורו, לפי שממנו עתידים לצאת האבות הקדושים וכל ישראל.

עשה לך

זהו אם כן שאמר הקדוש ברוך הוא לנח (י יד) 'עשה לך תיבה' וצרי גופר קנים תעשה את התיבה. וכבר עמדו המפרשים, לשם מה הוצרך הקדוש ברוך הוא להדגיש לנח 'עשה לך תיבה עצי גופר', במיוחד שלא היתה התיבה רק לו, אלא גם לבניו ולבהמות ולחיות. ברם, לפי האמור יש לפרש שנאמר לו הדבר בייחוד אליו, לצד מידת ענוותנותו הרבה, כי לפי מידתו ראויה היא התיבה.

ויש לפרש ולהטעים עוד, כי 'עצי גופר' הכוונה לעצי ארזים, כמו שתרגם אונקלוס 'עביד לך תיבתא דאעין דקדרוס', והוא מין ארז (ראה רבינו בחיי), ואמרו בגמרא (ר"ה כג.) ארבעה מיני ארזים הם: ארז, קדרוס, עץ שמן וברוש. ומצינו ברש"י

המשך בעמוד ד'

בנים על אבות

כל כך צריכים אנו להיזהר בכך, להשגיח בכל צעד שחלילה לא ניכשל באיסור גזל ולא להורות היתר וליהנות מממון שאינו מגיע אלינו ביושר, שאם אינו מקפידים על זהירות בממון חברינו, הרי שבנוסף לאותם עונשים שעשויים אנו לקבל על כך, כפי שראינו, ישלמו על כך - חלילה וחס - ילדינו אחרינו.

וכך כתב הגאון הקדוש רבי צבי אלימלך מדינב זי"ע בספרו 'אגרא פרקא' (אות קכו) בשם רבו הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע, ששאל על דבר פלא, שכל אחד אמור לשאול את עצמו: אנו רואים את הילדים בקטנותם כיצד הם הולכים לבית רבם ומתמידים בלימוד תורתם, מצליחים בלימודם ורואים בו ברכה, מתפללים בכוונה, עונים בהתלהבות רבה אמן יהא שמיה רבא ואמן, ומיישרים אורחותם.

אך אחר כך כשהם גדלים הם מתהפכים ח"ו במדות גרועות ומבטלים את תורתם ותפילתם.

ומאין יתהווה דבר נורא זה, תמה הצדיק הקדוש מרימנוב. הרי התורה שלמדו בקטנותם והוא הבל פה שאין בו חטא (שבת קטז), והיה מהראוי שתעמוד למשען להם ויוסיפו אומץ בנפשיותם. כי הלא 'מצוה גוררת מצוה'. ואם בילדותם התמידו ודבקו בתורה, מה אירע להם בבחרותם שלפתי שינו את טעמם?

הלא דבר הוא!

ואמר, שהתשובה לכך נעוצה באוכל שאכלו בילדותם, כאשר הילדים הטהורים ניוונו ממזון שהיה בו סרך איסור, ואין הכוונה למזון שאינו כשר. מתברר שיכול האדם לפקח ולהשגיח על המזון הנכנס לביתו ולוודא שהוא כשר למהדרין, נקי מכל סרך ופקפוק, ועדיין להכשיל את ילדיו ולטמטם את ליבם במאכלות אסורות.

הא כיצד? "יען שאבותם האכילו אותם ממזון גזל, שנהנו מממון שסיגלו על ידי משא ומתן שאינו באמונה, ונתפטמו באיסורים ושב להם לבשר מבשרם, ועל ידי זה נולדים להם תאוות ומדות גרועות".

מסביר הרב הקדוש מרימנוב שבדיוק כפי שמאכלות אסורות מטמטמים את הלב ויש להם השפעות ארוכות טווח שישפיעו על לימודו של הילד להבא, כך יש בכוחו של מזון שהגיע לילדנו באיסור, להרחיק את הילדים מהתורה. ה' ישמרנו. והביא לראיה מזפק העוף - שמשום שהעוף נהנה מן הגזל, לא הוקרב הזפק על גבי המזבח כי לא לרצון יהיה. ו"הגם שהעוף לא נצטווה, הנה השם יתברך שונא החמס".

צאו וראו עד היכן הדברים מגיעים!

מדוע קרע רבי עקיבא אינר סופר את בולו הדואר?

מסיבה זו, ומחמת הזהירות הנדרשת מעוון זה, הקפידו גדולי ישראל ונזהרו שלא ליהנות חלילה וחס מכל דבר שיש בו סרך של הנאה ממון אסור. יתר על כן, פעמים רבות הפליגו בדרכיהם ונזהרו מכל משמר גם בממון המותר - ובלבד שלא יכשלו חלילה מדבר שיש בו מעין דמעין של אותה עבירה חמורה וגזל שמה.

כך, סיפרו, כי פעם ביקר אחד השרים אצל הגאון הקדוש רבינו עקיבא איגר זי"ע, והופתע לראות כי לפניו על השולחן אשר הוא לומד היו מונחים בתיבה קטנה בולי דואר חדשים, כשהם קרועים לחתיכות קטנות.

התפלא השר ושאל את רבי עקיבא איגר על כך:

מי הוא זה שקורע את הבולים, שלא נעשה בהם כל שימוש, ובכך הוא מפסיד ממון בידים?

ענה לו רבי עקיבא איגר: הרי מהבולים מגיעה הכנסת מס המלך לטובת המדינה.

וכמה פעמים אירע שהיה עלי לשלוח מכתב על ידי שליח מיוחד מכמה טעמים, ואותו שליח נשא עמו את המכתב בחינם ומבלי שאזדקק לשירותי הדואר.

בכל מקרה שכזה, קורע אני בול חדש, על מנת שלא לגרום היזק להכנסת המדינה...

השר עמד משתומם על גודל ישירותו ואמונתו של רבי עקיבא איגר לטובת כלל המדינה, והופתע בראותו כי הוא עושה מה שאינו עולה על רעיון שום אדם לעשות כך. שכאשר הוא מוצא שליח שימסור את מכתבו ליעדו, הוא משמיד בול דואר רק בשל החשש שבכך הוא מפסיד הכנסה לקופת המדינה...

כתוצאה מכך נוצר קידוש ה' עצום, שכן בהמשך סיפר זאת לכל שרי המלוכה, וכולם הודו ואמרו: אשרי העם שככה לו. אך באמת, אין בכך כל תימה, שכן הזהירות המופלגת מאותו עוון היתה מאבני היסוד בארחותיו של אותו גדול בישראל, כשמקרה זה היה רק ביטוי קל לכך.

כסף נקי

בעיר אחת מערי הונגריה היתה אשה חשוכת בנים שניהלה את עסקי בעלה העשיר. ביום מן הימים לקחה בידה ארבע מאות זהובים ועלתה אל רב העיר ובקשתה בפיה: יואיל נא לשלוח את הסכום לאחד מצדיקי הדור כ'פדיון נפש', כדי שיתפלל עליה על מנת שתיוושע בפרי בטן.

לאחר חקירה ובדיקה שלח הרב את הכסף לירושלים עיר הקודש, אל הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע, אשר שמו הלך לפניו כקדוש ישראל ותפארתו. אל הכסף נלווה בקשה כי יתפלל בעד האשה כי תיפקד בקרוב בזרע של קיימא.

אך בחלוף זמן מה נודע הדבר לבעלה של האשה, והוא עלה לבית הרב כשהוא מתרעם קשות: איך זה נטל מזוגתו סכום כה גדול ללא רשותו? בחמתו כי רבה דרש לתבוע מרבה של ירושלים כי יחזיר לו את הכסף מייד ולא ישנהו אצלו.

נבון הרב והוא מצא את עצמו במיצר. לבקש את הכסף בחזרה לא יכל, אך ידע גם כי הצדק עם האיש, שכן אסור היה לו לקבל את הכסף מידי האשה, ללא הסכמתו של בעלה. הציע איפוא כי יפרע את הסכום מכספו הפרטי בתשלומין לשיעורין.

עודם מדברים והנה מגיע הדוור לבית הרב, כשבידו מכתב רשום. פתח הרב את המכתב ומצא בו להפתעתו סך של ארבע מאות זהובים, אילו מצורף פתק בכתב ידו של רבה של ירושלים: מכיון שכבודו כותב שהאשה מסרה לו הכסף, חוששני שמה לא מסרה זאת בהסכמת בעלה, לפיכך הריני מחזיר את הסכום, ונא למוסרו לאשה זו.

עם זאת, מוסיף רבה של ירושלים וכותב כי כמוכן שבגלל זה לא מיעטתי בתפלות, ויהי רצון שימלא ה' משאלות לבה לטובה...

עדי ראה למעשה היו מספרים שגם הרב וגם בעלה של האשה לא יכלו לעצור בעד זרם דמעותיהם מרוב התרגשות, בראותם כי צדקתו של רבה של ירושלים קודמת לחכמתו ועד היכן הגיעה זהירותו המופלגת בנושאי ממונות.

בפרשת פרה אדומה בפסוק (במדבר יט ו) 'ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת', מביא רש"י: ארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולם, סימן שהגבוה שנתגאה וחטא, ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו. ומעתה יש להוסיף ולפרש, כי היות שנח היה בעיני עצמו שפל ברך ועניו, על כן אמר לו הקדוש ברוך הוא כי ראוייה היא התיבה מעץ הארזים למי שהוא שפל בעיניו.

ויתבאר הדבר ביתר בהירות על פי הידוע שבית המקדש הראשון נבנה מעצי ארזים, כדבר ה' ביד נתן הנביא לומר לדוד המלך (שמואל ב' יז) אודות בניין בית המקדש: 'בכל אשר התהלכתי בכל בני ישראל הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים?!' ולישעיה הנביא אמר ה' על בית המקדש (ישעיה נז יז): 'והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי ועולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי כי בתי בית תפלה יקרא לכל העמים'. ועוד היה דבר ה' ביד ישעיה (ג) וביד מיכה הנביא (ד) להתנבא בסגנון אחד: 'לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלקי יעקב, ויורגו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם'.

אם כן קראו ה' יתברך לבית המקדש 'בית ארזים' ובית תפילה' שממנו תצא תורה, ולפי האמור שגם התיבה רומזת לתורה ותפילה, נמצאנו למדים כי חוסנה של התיבה משולה לעץ ארזים גבה קומה, וממילא יכול אדם להכניס כל עצמותיו אל תוך התיבה. ויותר מכך: ככל שהאדם מופלג בענוותנותו, כך התיבה גדולה ומתעצמת, ולכן ראוייה היתה תיבתו של נח להיות תיבת ארזים, כי כגובה ארזים גבהה.

המשך מעמוד ג' - חלק ג' - חלק ג' - חלק ג'

ויושלמו הדברים, לפי דבריו של הרב הקדוש רבי אהרן מוסיטאמי זי"ע בספרו 'תולדות אהרן' (חיי שרה), שכתב בקדשו כי כל איש ישראל הוא אות מהתורה, ואם מתדבקים כמה נשמות באהבת ודיבוק חברים, נעשית מכך תיבה שלמה, ויכולים להמשיך אורות עליונים נוראים ונפלאים.

כי בנשמות ישראל יש אורות נוראים, וכל שכן בנשמות הצדיקים.

ואף הוא מורה שהדרך להכנס אל ה'תיבה', היא באמצעות שפלות והכנעה, ואלו דבריו:

"ועיקר הדביקות בא מחמת שמחזיק עצמו לאין מחמת ענוה, זה בא לדביקות, וכשמדבק עצמו לנשמות ישראל בתכלית הענוה נעשה תיבה אותיות ב"ת י"ה, ועולים עד כסא הכבוד..."

וגם ישראל נקראין עצים, כמו שכתוב (ישעיה סה כב) 'כימי העץ ימי עמי', והם בדמיון עצים שהעצים דולקים זה מזה כשהם ביחד, כן אם ישראל עומדים להתפלל במקום אחד בדביקות זה לזה ואחד מוריד אש שלמעלה ומתחיל להתלהב להבוא, אזי כולם מתלהבים ונתגדל האש מאוד, וזה בא על ידי שמדבק לתיבות של התפילה במסירות נפש.

ובכל תיבה יש רבוא רבבות אורות נמצא הוא קרוב אל האורות, ומשם בא אותו התלהבות".

ומה שכרו של זה שמשפיל עמו ומדבק עצמו לכלל נשמות ישראל, שכך זוכה הוא להיכנס אל התיבה? מאריך הצדיק מוסיטאמי ומבאר כי "אחרי כן כשיורד השפע מהבוא, יורד דרך רשימות של רבוא רבבות העולמות, שהאירו ישראל בכח הענוה הדביקות וההתלהבות, מה שנעשו הם יחדיו תיבה, והאירו בתפילתם כל תיבה ותיבה".

הרי לנו שמצווה זו של להיכנס אל התיבה לא לנח בדורו נאמרה, אלא לכל איש ישראל באשר הוא, ושכרם של אלו שזוכים להיכנס לתוך ה'תיבה', רב הוא עד למאד.

לשמייעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077

ספר
ויהלום